

СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА

УДК 37.013+316.61

О. Гук, канд. пед. наук, доц.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, КиївВ. Михайленко, ст. викладач
Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації, Київ

МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО АКТИВНОЇ ЖИТТЄВОЇ ПОЗИЦІЇ ПІДЛІТКІВ

Обґрунтовано організаційно-педагогічні умови формування соціально активної життєвої позиції підлітків, і виявлено такі форми і методи роботи з підлітковою молоддю, які ґрунтуються на активній взаємодії, партнерській співпраці педагогів із вихованцями і забезпечують активізацію позиції підлітків у процесі особистісного становлення.

Ключові слова: підліток, соціалізація, неформальні об'єднання, форми і методи роботи з підлітками, напрями удосконалення соціалізації підлітків.

Вступ. Значення неформальних об'єднань для соціалізації підростаючого покоління набуває сьогодні особливої уваги. Особливо гостру потребу в діяльності таких об'єднань відчувають підлітки, оскільки підлітковий вік є вирішальним етапом у соціалізації особистості. У цьому віці важливу роль у становленні особистості відіграють насамперед ровесники. У зв'язку з чим послаблюється педагогічний вплив сім'ї та школи на формування підлітка.

Оскільки сучасною загальноосвітньою школою у позаурочній діяльності соціалізація підростаючого покоління здійснюється без належної координації виховних впливів різних соціально-педагогічних систем, то у процесі соціалізації підлітків виявляються суперечності між необхідністю підвищення ефективності виховної позаурочної діяльності з підлітками та відсутністю науково обґрунтованих організаційно-педагогічних засад їх соціалізації.

Мета дослідження – дослідити методи, які спрямовані на підвищення ефективності роботи соціальних педагогів із підлітками у неформальних молодіжних об'єднаннях.

Аналіз останніх досліджень. Проблемі впливу середовища на формування особистості та процесу соціалізації як системи присвячено праці таких дослідників як І. Звереві, А. Капської, Л. Коваль, М. Лукашевича, І. Огороднікова, С. Харченка.

Аналіз теоретичних та практичних джерел показує, що соціалізація підлітків у неформальному молодіжному об'єднанні може бути ефективною за умови підсилення змісту виховної роботи з підлітками.

Змістовий аспект організації діяльності з підлітковою неформальною молоддю передбачає вибір і обґрунтування такого змісту виховної роботи, який забезпечував би розвиток активної позиції особистості.

У формуванні цієї позиції можемо стверджувати, що активна позиція підлітка виявляється в його діяльному ставленні до змісту здобутої інформації, сприяючи тим самим свідомому засвоєнню ним різних ідей, розвитку емоційної чутливості, соціальної компетентності. Пасивна позиція підлітка проявляється в байдужому ставленні його до різних життєвих проблем. Переважно підліток-неформал, який виявляє зовні пасивну позицію, але якому властива внутрішня робота думок за наявності певних умов (наприклад, коли його невисловлені думки підтвердились, коли долається сумнів, очевидним є певний успіх та ін.) може утвердити себе як активна діяльна особистість [4].

Зважимо на те, що важливу роль у реалізації завдання ефективного розвитку соціальної активності особистості підлітків-неформалів відіграють такі виховні заходи, які мають соціально-моральне спрямування проблемних ситуацій, оскільки у процесі їх вирішення необхідно:

- здійснювати оціночний вибір способу дій;

- обґрунтовувати чи заперечувати різні оцінки одного явища, події;

- вміти висловлювати власні судження, міркування, відстоювати особистий погляд, застосувавши свої знання, досвід, переконання, обґрунтувавши мотиви діяльності тощо [3].

Тобто, змістовий аспект соціально-педагогічної діяльності з підлітками-неформалами має передбачати: аналіз навколишньої дійсності; прогнозування морально-раціонального удосконалення життєвих обставин; контроль перетворень життєвих обставин і самоконтроль. Ось тому власна усвідомлена діяльність підлітка-неформала є важливою умовою і показником сформованості соціальної активності.

Саме з огляду на це, було визначено такі форми і методи роботи з підлітковою молоддю, які б ґрунтувалися на активній взаємодії, партнерській співпраці педагогів із вихованцями. Зокрема, ми прагнули виявити такі ефективні методи і прийоми виховної роботи, які б забезпечували активізацію позиції підлітків у процесі особистісного становлення, а саме:

- формулювання та розв'язання соціально-моральних задач, які мобілізують підлітків на пізнавальну діяльність, пов'язану з аналізом, встановленням причинно-наслідкових зв'язків, систематизації, узагальнення;

- створення ситуацій, які вимагають зіставлення їхніх життєвих уявлень із науковими фактами;

- розробки власних життєвих планів і перспектив; планування власного життя тощо;

- організація пізнавальних завдань і проблем, які спонукають підлітків до висловлення особистого ставлення і вимагають від них необхідності й уміння зробити самостійні обґрунтовані висновки власної соціальної позиції;

- розгляд альтернативних напрямів розв'язання конкретної проблеми з необхідністю самостійного вибору оптимального рішення;

- використання елементів гри, дискусії та дискусійних методів, які спонукають підлітків до застосування здобутих знань, сформованих умінь і навичок для обстоювання власних поглядів і переконань тощо [2].

Серед ефективних методів були використані такі педагогічні методи як формування певних понять, оціночних суджень, світогляду особистості підлітка-неформала; на формування та закріплення позитивного досвіду поведінки, відносин, дій та вчинків, а також на стимулювання особистості підлітка до покращення чи зміну своєї поведінки, розвитку мотивації на соціально значущі способи та види діяльності [1]. Найбільш дієвими серед них стали: переконання як спосіб впливу на раціональну сферу особистості підлітка за допомогою логічно аргументованої інформації з метою підсилення та зміни поглядів, установок, оцінок у об'єкта впливу; навчання як спосіб впливу на особистість, заснований на некрітичному сприйманні інформації об'єктом впливу; приклад –

як метод виховання, що ґрунтуються на свідомому відтворенні особистістю певних способів поведінки. Саме останній набув поширення у середовищі підлітків-неформалів. Зауважимо, що важливою відмінністю навіювання від переконання є його спрямованість не на логіку та розум, а на емоції особистості.

Особливо важливими у роботі з підлітками-неформалами виявилися методи самовиховання, які сприяли свідомій зміні підлітком-неформалом власної особистості відповідно до суспільних вимог та особистісного плану самовдосконалення.

Серед психологічних методів найбільш застосовними були:

- тестування – метод психологічної діагностики, провідним організаційним моментом якого є застосування стандартизованих запитань та завдань, що мають певну шкалу значень. Цей метод дав змогу з певною мірою точності встановити актуальний рівень розвитку в підлітків необхідних навичок, знань, особистісних характеристик тощо;

- психодрама – як метод групової психотерапії, в якій використовується рольова гра, під час якої створюються необхідні умови для спонтанного вираження підлітком почуттів, що пов'язані з важливими для нього проблемами; переосмислення ним власних проблем і конфліктів, подолання неконструктивних поведінкових стереотипів та способів емоційної реакції, формування адекватних прийомів поведінки тощо;

- ігрова терапія – як метод корекції емоційних і поведінкових розладів у підлітків-неформалів шляхом залучення їх до різноманітних ігрових ситуацій. У процесі гри ми спостерігаємо за поведінкою підлітка-неформала, що дає певний діагностичний матеріал для того, щоб запропонувати підлітку таку гру та роль у ній, яка допоможе усвідомити негативні аспекти його поведінки чи сформулювати ті навички соціальної взаємодії, які є відсутніми або малорозвинутими;

- сімейна психотерапія спрямована на корекцію міжособистісних стосунків між батьками та підлітками-неформалами, у процесі якої переважно відбувається пошук та усунення причин емоційних розладів у сім'ї, які виникають з приводу участі підлітка в діяльності неформального молодіжного об'єднання;

- арттерапія – метод впливу на психоемоційний та фізичний стан підлітка-неформала за допомогою різних видів мистецтва (малювання, живопис, музика тощо). Заняття різними видами художньої діяльності сприяють психологічному розвантаженню, розвитку креативності та індивідуальності особистості підлітка, покращенню його самовідчуттів. Серед ефективних методів психологічного впливу, які використовуються у процесі групової взаємодії, є також соціально-психологічний тренінг. Залежно від завдань, індивідуальних можливостей підлітків-неформалів умовно ці тренінги ми поділяли на дві великі групи:

- 1) тренінги, орієнтовані на набуття спеціальних навичок, наприклад вести ділові переговори;

- 2) тренінги, спрямовані на поглиблення досвіду аналізу ситуацій спілкування, наприклад вирішення конфліктів.

Дієвість цього методу полягає не в засвоєнні підлітком готових знань і прийомів, а в їх самостійному виробленні шляхом активної участі у процесі групової взаємодії.

Також важливу роль у процесах соціалізації відіграють соціологічні методи. Так, наприклад, спостереження, як один з емпіричних методів дослідження, полягає у зборі інформації про поведінку конкретного підлітка в неформальному молодіжному об'єднанні. За допомогою опитування ми одержуємо інформацію про суб'єктивний світ підлітків, їх нахили, судження, мотиви входження у неформальні молодіжні об'єднання, їх діяльність. Важливим соціологічним методом у роботі з під-

літками у неформальних молодіжних об'єднаннях є метод фокус-група – це групове інтерв'ю, яке проходить у формі групової дискусії і спрямоване на отримання від учасників неформальних молодіжних об'єднань "суб'єктивної інформації" про те, як вони сприймають певні суспільні події та явища [5].

У дослідженні процесу соціалізації також використовується анкетування як різновид опитування, що полягає в отриманні інформації шляхом письмової відповіді респондентів-підлітків-неформалів на запропонований перелік запитань і аналіз документів як один з основних методів одержання конкретного знання про соціальну реальність на основі інформації, зафіксованої в різних документах, текстах масової комунікації. Цей метод може бути додатковим з метою уточнення або підтвердження результатів опитування та спостереження.

Ефективним у дослідженні процесу соціалізації підлітків виявився метод "рівний-рівному" – це спосіб надання та поширення достовірної інформації шляхом довірчого спілкування ровесників у межах організованої (акції, тренінги) та неформальної соціальної роботи (спонтанне спілкування). Актуальним для вирішення проблеми є застосування нового методу – соціальна вулична робота, мета якого полягає в покращенні становища та здоров'я дітей і молоді шляхом створення умов для забезпечення життєво необхідних потреб; спонукання дітей і підлітків до встановлення відносин з людьми, які піклуються про них та з тими, хто може допомогти їм в організації змістовного дозвілля. Однак, практично його важко застосувати, оскільки встановити довірливі відносини з кризовими категоріями дітей і молоді, які більшість часу перебувають на вулиці і потребують допомоги соціального педагога не завжди вдається.

Висновки. У ході дослідження процесу соціалізації ми дійшли висновку, що в підлітковому віці чітко виявляється зв'язок інтелектуальної складової розвитку особистісної культури з її емоційними і дієво-практичними компонентами, а тому в процесі формування соціальної активності особистості підлітка-неформала важливим є враховування емоційного фактору. Також можемо стверджувати, що у роботі з підлітками в неформальних молодіжних об'єднаннях найбільш поширеними і ефективними є такі методи діяльності соціального педагога, як:

- педагогічні методи (методи формування свідомості, методи організації діяльності, методи стимулювання діяльності, методи самовиховання).

- психологічні методи (методи психодіагностики, психотерапевтичні методи, психокорекційні методи, психологічне консультування).

- соціологічні методи (спостереження, методи опитування, методи аналізу документів, біографічний метод, експертна оцінка), соціальної роботи (аналіз соціуму, соціаль

- на вулична робота, метод "рівний-рівному"), які спрямовані на творення особистості підлітка-неформала, стимулюють внутрішню його активність, самопізнання, саморозвиток і є передумовою розвитку їхньої соціальної активності.

Список використаних джерел

1. Бех І.Д. Виховання особистості. У 2 кн. Кн. 1. Особистісно орієнтований підхід. Теоретико-технологічні засади. Навч.-метод. посіб. – К.: Либідь, 2003. – 278 с. Іваненко А. Соціалізація – основний чинник становлення особистості // Нові технології навчання: Наук. метод. зб. Вип. 23.– К., 1998.– С. 8.
2. Іваненко А. Соціалізація – основний чинник становлення особистості // Нові технології навчання: Наук. метод. зб. Вип. 23.– К., 1998.– С. 8.
3. Лукашевич М.П. Соціалізація. Виховні механізми і технології: Навч.-метод. посіб. – К.: ІЗМН, 1998.– С. 55.
4. Ольшанський Д.В. Неформали: Груповий портрет в інтер'єрі.– М.: Педагогіка, 1990.– С. 11–18, 37–49.
5. Соціальна педагогіка: Підручник / За заг. ред. А.Й. Капської.– К., 2003.

References

1. Bekh I.D. Vykhovannya osobystosti. U 2 kn. Kn. 1. Osobystisno oriyentovanyu pidkhdid. Teoretyko-tekhnologichni zasady: Navch.-metod. posib.– K.: Lybid, 2003.– 278 s. Ivanenko A. Sotsializatsiya – osnovnyy chynnyk stanovlennya osobystosti // Novi tekhnolohiyi navchannya: Nauk. metod. zb. Vyp.. 23.– K., 1998.– S. 8.
2. Ivanenko A. Sotsializatsiya – osnovnyy chynnyk stanovlennya osobystosti // Novi tekhnolohiyi navchannya: Nauk. metod. zb. Vyp.. 23.– K., 1998.– S. 8.

3. Lukashevych M.P. Sotsializatsiya. Vykhovni mekhanizmy i tekhnolohiyi: Navch.-metod. posib.– K.: IZMN, 1998.– S. 55.
4. Olshansky D.V. Neformaly: Hrupovyy portret v interyeri.– M.: Pedahohika, 1990.– S. 11–18, 37–49.
5. Sotsialna pedahohika: Pidruchnyk / Za zah. red. A.Y. Kapskoyi.– K., 2003.– 256 s.

Надійшла до редколегії 19.10.17
Рецензована 25.10.17

О. Гук, канд. пед. наук, доц.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

V. Mykhaylenko, st. преподаватель

Военный институт телекоммуникаций и информатизации, Киев, Украина

МЕТОДЫ ФОРМИРОВАНИЯ СОЦИАЛЬНО АКТИВНОЙ ЖИЗНЕННОЙ ПОЗИЦИИ ПОДРОСТКОВ

В статье обоснованы организационно-педагогические условия формирования социально активной жизненной позиции подростков, и выявлены следующие формы и методы работы – подростковой молодежи, основанные на активном взаимодействии партнерского сотрудничества педагогов с воспитанниками и обеспечивающие активизацию позиции подростков в процессе личностного становления.

Ключевые слова: подросток, социализация, неформальные объединения, формы и методы работы с подростками, направления совершенствования социализации подростков.

O. Guk, PhD of Pedagogical Sciences, Associate Professor

Kyiv National Taras Shevchenko University, Kyiv, Ukraine

V. Mykhaylenko, senior teacher of department of military preparation

Military institute of telecommunications and informatization, Kyiv, Ukraine

METHODS OF FORMATION OF ADOLESCENTS' SOCIALLY ACTIVE LIFE POSITION

The given article provides the results of the research of teenagers socialization process in informal youth organizations. The research showed that the most effective methods working with teenagers are following: among pedagogical methods – the methods of consciousness formation, methods of activity organization, methods of stimulating activity, self-education method; among psychological methods – psychodiagnostic methods, psychotherapeutic methods, psycho-correction methods, psychological counseling and sociological methods – observation, survey methods, methods of document analysis, biographical method, expert evaluation; and methods of social work – social analysis, social street work, peer-to-peer method.

All of them aimed at the personality development of a teenagers-informal, stimulate their inner activity, self-knowledge, self-development and it is a prerequisite for the development of their social activity.

Keywords: teenager, socialization, informal associations, forms and methods of work with adolescents, directions of improvement of socialization of adolescents.

УДК 316:378.03

Л. Канішевська, д-р пед. наук, проф.
Національний університет біоресурсів і природокористування України, Київ

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ЗДОРОВ'Я У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Уточнено сутність феномена "ціннісне ставлення до здоров'я" як цілісної системи індивідуальних, вибіркового зв'язків особистості з різними явищами та предметами оточуючого середовища, що знаходить прояви у практичній життєдіяльності, емоціях і оцінках здоров'я. Розкрито шляхи формування ціннісного ставлення до здоров'я у студентської молоді.

Ключові слова: здоров'я, цінності, ставлення, ціннісне ставлення до здоров'я, студентська молодь.

Вступ. Збереження та зміцнення здоров'я у студентської молоді нині визнані проблемами загальнодержавного масштабу, оскільки погіршення здоров'я молодого покоління зумовлено цілою низкою об'єктивних причин: зниження матеріального добробуту значної частини населення, погіршення екологічної ситуації, поширення серед молоді шкідливих звичок, відсутністю сформованої системи культури здоров'я в суспільстві.

У державних документах: Законах України "Про охорону дитинства", "Про соціальну роботу з дітьми та молоддю", "Про заходи щодо протидії незаконному обігу наркотичних речовин, прекурсорів та зловживання ними", "Про заходи щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення", "Концепції формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя дітей та молоді", Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, Наказі Президента України "Про невідкладні додаткові заходи щодо зміцнення моральності у суспільстві та утвердженні здорового способу життя", Наказі Міністра охорони здоров'я України "Про поліпшення діяльності органів і закладів охорони здоров'я з питань здорового способу життя, гігієнічного виховання населення", акцентується увага на збереження та зміцнення здоров'я молодого покоління.

Студенти вищих навчальних закладів є найбільш перспективною віковою категорією щодо формування ціннісного ставлення до здоров'я, оскільки саме в цьому віці відбувається засвоєння основних обсягів інформації, вироблення стилю життя, проявляється індивідуальна свідомо активність у всіх сферах життєдіяльності.

Встановлено, що до 70 % студентів вищих навчальних закладів практично не використовують у своїй життєдіяльності або використовують неефективно такі важливі компоненти здорового способу життя, як: раціональна праця, раціональне харчування, раціональна рухова активність, відмова від шкідливих звичок, а це суттєво знижує резервні можливості їх організму (Р. Раєвський, С. Канішевський та ін.)

Мета статті – уточнити сутність феномена "ціннісне ставлення до здоров'я" та розкрити шляхи формування ціннісного ставлення до здоров'я у студентської молоді.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз наукових праць засвідчує, що питання збереження і зміцнення здоров'я і здорового способу життя студентської молоді знаходяться в центрі уваги дослідників різних галузей знань: соціологів – О. Балакірєва, О. Віцько, Т. Каменська, І. Кононов, Н. Мірошніченко, В. Подшивалкіна, І. Руценко, Ю. Свєженцева, А. Сер-